

डॉ० जितेन्द्र उधमपुरी

□ डॉ० सत्यपाल श्रीवत्स

अपने मधुर ते प्रेमी सभाऽ, आदर्श व्यहार ते दयानतदारी लई प्रसिद्ध डॉ० जितेन्द्र उधमपुरी होर डोगरी ते हिन्दी दे प्रसिद्ध कवि ते साहित्यकार न। उधमपुरी हुंदा जन्म ९ नवम्बर १९४४ ई० गी उधमपुर दे इक साधारण गुसा परिवार च होआ हा। इक सधारण प्रैमरी अध्यापक दे पद उप्परा अकाशवाणी जम्मू दे निदेशक दे पद तक पुज्जना डॉ० उधमपुरी हुंदी अनथक साधना दा गै नतीजा ऐ।

डॉ० उधमपुरी हुंदे पिता श्री जगन्नाथ गुप्ता ते स्वर्गीय माता श्रीमती कृष्णा देवी होरें बडे धार्मक विचारें दे दम्पती होने करी इंदे व्यक्तित्व दे निर्माण च अपनी ऐहम् भूमका नभाई ही। खास करियै इंदी स्वर्गीय माता होर इंदी पढ़ाई-लखाई ते तरक्की-बादंधे ते मशहूर इन्सान बनने आस्तै म्हेशां भगवान् अगैं प्रार्थना करदियां राहिदियां हियां। डॉ० उधमपुरी हुंदा विस्वास ऐ जे—“अज्ज में जे किश बी आं ओह सब मेरी पूज्या माता दियें प्रार्थनें ते शीरबादें दा गै नतीजा ऐ।”

जिसलै उधमपुरी होर हल्लै १४ साल्लें दे गै हे तां इंदी माता हुंदा लम्मी बमारी बाद सुर्गवास होई गेआ हा, ओह कैंसर दियां मरीज हियां जिस कनै सारे परोआर उप्पर भैंकर बज्रपात होई गेआ हा। अपनी धार्मक ते पवित्र विचारें आहली माऊ दी मौत कनै उधमपुरी हुंदे ते इंदे निक्के-निक्के पञ्चे भ्राएं भैंने उप्पर सदमे दा प्हाड़ गै डिग्गी पेआ हा। खास करियै बाल उधमपुरी ते इस लई बी मता दुखी होआ हा की जे इसदी मां इसदे आस्तै प्रेरणा स्तोत बी ही। स'ब्बनीं भैंने-भ्राएं च बड्हा होने करी उधमपुरी हुंदे उप्पर उंदे पालन-पोशन आस्तै अपने पिता कनै मदद करने दा भार बी आई पेआ हा ते इसदे कनै-कनै अपनी पढ़ाई बी जारी रक्खी ही। की जे उधमपुरी हुंदे हिरदे च उंदा कवि जेहडा विद्यमान हा इसलेई ओह बड़ा संवेदनशील हा। इसदे कनै-कनै उंदे च इक द्रिढ़ निश्चा बी मजूद हा। इयै ब'जा ही जे ओह अपने भैंने-भ्राएं दे पालन पोशन ते दिक्ख-भाल दे प्रति बिंद बी कुताही गवारा नेई हे करी सकदे। उनें अपनी आन्तरक इच्छा शक्ति गी जगाया ते उ'स्सी प्रबल कित्ता ते अपने परोआर उप्पर आए दे संकट अगैं हार नेई मनदे होई उसदा ब्हादरी कनै सामना करने दा प्रण पाई लेआ हा। उनें अपनी पढ़ाई जारी रक्खी

ਤੇ ਪਾਰੋਅਅਰ ਜਨੇਂ ਦਿਖਾਂ ਜਮਾਵਾਰਿਆਂ ਬੀ ਨਭਾਨਿਆਂ ਜਾਰੀ ਰਕਿਖਿਆਂ। ਏਹ ਇਕ ਧੁਵ ਸੱਚ ਐ ਜੇ ਆਹ ਇਕ ਚੁਨੌਤੀ ਤੇ ਸਾਹਸ ਆਹਲਾ ਕਮ ਹਾ। ਗੱਬਰੁ ਉਧਮਪੁਰੀ ਨੇ ਇਸ ਸਚਾਈ ਗੀ ਪੂਰੀ ਚਾਲੀ ਸਮਝੀ ਲੇਅਾ ਹਾ ਜੇ ਜੰਦਾ ਰੈਹਨਾ ਏ ਤਾਂ ਅਪਨੇ ਪਾਰੋਅਅਰ ਉਪਰ ਆਈ ਦੀ ਮਸੀਭਤੀ ਦਾ ਹਿਮਤ ਕਨੈ ਮਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਗੈ ਪੈਨਾ ਏ। ਏਹ ਸੱਚ ਐ ਜੇ ਤੁਨੇ ਲਕਵ ਕਸਿਸ਼ਟੈ ਸੰਬੰਧ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ ਹਾ। ਮਾਂ ਦੇ ਪਾਰ ਦੇ ਅਭਾਵ ਦੀ ਪੀਡੁੰ ਤੇ ਮਾਂ-ਮਹੇਟਰ ਨਿਕਕੇ ਭੈਨੋ-ਭਾਏਂ ਦੇ ਰੋਨੇ-ਬਿਲਖਨੇ ਗੀ ਦਿਕਿਖਿਐ ਹੋਨੇ ਆਹਲੀ ਪੀਡੁੰ ਨੇ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੁੰਦੇ ਸੁਤੇ ਦੇ ਕਵਿ ਗੀ ਜਗਨੇ ਚ ਅਪਨੀ ਐਹਮ ਭੂਮਕਾ ਨਭਾਈ ਹੀ ਇਨ੍ਹੇ ਦਰਦਨਾਕ ਘੇਰੇਲੂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਗੈ ਅੰਦਰ ਦਿੱਢੁ ਆਤਮਸ਼ਕਿਤ ਗੀ ਬੀ ਜਗਾਯਾ ਹਾ ਜਿਸ ਕਨੈ ਆਹੋ ਸੰਬੰਧ ਕਰਦੇ ਅਪਨੀ ਮਜ਼ਜ਼ਲ ਪਾਸੈ ਬਧਨ ਲਗੇ ਹੇ। ਅਸਲ ਚ ਤੰਦੀ ਦਿੱਢੁ ਆਤਮਸ਼ਕਿਤ ਮਾਊ ਦੇ ਅਭਾਵ ਦੀ ਪੀਡੁੰ ਤੁਥੇ ਕਵਿ ਗੀ ਜਗਨੇ ਆਸਤੈ ਤੇ ਇਕ ਖਰਾ ਇੱਨਸਾਨ ਬਨਨੇ ਆਸਤੈ ਗੁਸ ਸ਼ੀਰਕਾਵ (blessing in disguise) ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਹੀ। ਆਭਾਵ ਤੇ ਗਰੀਬੀ ਦਾ ਸਾਮਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਬੀ ਤੁਨੇ ਅਪਨੀ ਪਫਾਈ ਗੈ ਜਾਰੀ ਨੇਈ ਰਕਖੀ ਬਲਕੇ ਚੰਗੇ ਅੰਕ ਲੇਇ ਦਸਮੀਂ ਦਾ ਇਸਤਿਹਾਨ ਬੀ ਪਾਸ ਕਰੀ ਲੇਅਾ ਤੇ ਜਮ੍ਮੁ ਆਇਧੈ ਗਾਂਧੀ ਮੈਮੋਰਿਯਲ ਸਾਇੱਸ ਕੱਲੇਜ ਚ ਪ੍ਰੀ ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ ਜਮਾਤਾ ਚ ਦਾਖਲਾ ਬੀ ਲੇਈ ਲੇਅਾ, ਪਰ ਆਪਨੇ ਨਿਕਕੇ ਭੈਨੋ-ਭਾਏਂ ਦੀ ਦਿਕਖ-ਭਾਲ ਦਾ ਖਾਲ ਅੰਦੋ ਗੈ ਤੁਨੇ ਅਪਨੀ ਪਫਾਈ ਛੋਡਿਖੈ ਅਪਨੇ ਘਰ (ਉਧਮਪੁਰ) ਬਾਪਸ ਚਲੀ ਜਾਨਾ ਬੇਹਤਰ ਸਮਝੇਆ। ਤਥੇਂ ਪੁਜਦੇ ਗੈ ਇੰਦੀ ਕਿਸਮਤ ਨੇ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਧਮਪੁਰ ਚ ਗੈ ਸੇਬਾ ਦੇ ਤੱਤੀ ਕਮਾਣਡ ਦੇ ਕਾਰਾਲਿਅ ਚ ਸਿਵਿਲ ਕਲਰਕ ਦੈ ਤੌਰ ਪਰ ਨੌਕਰੀ ਲ'ਬੀ ਗੇਈ ਤਾਂ ਗੈ ਤੁਨੇ 1987 ਚ ਛਹੇ ਦੇ ਅਪਨੇ ਗਜ਼ਲ ਸਾਂਗੈਹ 'ਬਸ਼ੀ-ਬਸ਼ੀ' ਚ ਮਾਊ ਦੀ ਅਨਮੁਲਲ ਮਪਤਾ ਗੀ ਇਸ ਸ਼ੇਡਰ ਚ ਇਥਾਂ ਤੁਜਾਗ ਕਿਤਾ ਹਾ— “ਮੇਲੇ ਚ ਗੁਆਚੇ ਦੇ ਗਿ 'ਲਲੁਏ ਸ਼ਾ ਪੁਚ਼ੁ॥” (ਸਫਾ 23), ਜਿਸ ਕਨੈ ਤੰਦੀ ਬਹੈ ਚ ਇਕ ਮਾਤਰ ਕਮਾਊ ਪਿਤਾ ਹੁੰਦੀ ਬਡੀ ਸੀਮਤ ਆਮਦਨੀ ਚ ਬਿੰਦ ਬਾਢਾ ਹੋਆ। ਤੁਨੇ ਦਿਨੇਂ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੁੰਦੇ ਪਿਤਾ ਹੋਰ ਇਕ ਸਥਾਨੀ ਬੈਂਕ ਚ ਮਲਾਜਮ ਹੇ।

ਉਸ ਨੌਕਰੀ ਕਨੈ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੁੰਦੇ ਚ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਤੁਤਸਾਹ ਜਾਗੇਆ ਤੇ ਕਨੈ ਤੰਦੀ ਦਿੱਢੁ ਇਚਛਾਸ਼ਕਿਤ ਚ ਬੀ ਹੋਰ ਮਤਾ ਬਾਢਾ ਹੋਆ। ਤੁਥੈ ਤੁਨੇ ਹੋਰ ਮਤੀ ਸਮਝਦਾਰੀ ਤੇ ਯੋਜਨਾਬਦ੍ਧ ਤਰੀਕੇ ਕਨੈ ਅਗੋਂ ਬਧਨੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਨਾਈ। ਕਲਰਕੀ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਤੁਨੇ ਅਪਨੀ ਬੀ.ਏ. ਤਕ ਦੀ ਪਫਾਈ ਬਦਸ਼ੂਰ ਜਾਰੀ ਰਕਖੀ ਤੇ ਜਿਸਲੈ ਚੰਗੇ ਅੰਕ ਲੇਇ ਬੀ.ਏ. ਪਾਸ ਕਰੀ ਲੇਈ ਤਾਂ ਕਲਰਕੀ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਛੋਡੀ ਤੇ ਜਮ੍ਮੁ ਆਇਧੈ ਬੀ.ਏ.ਡ. ਕੱਲੇਜ ਚ ਦਾਖਲਾ ਲੇਈ ਲੇਅਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਕਿਸਮਤੀ ਕਨੈ ਤੁਨੇਗੀ ਬਿਨਾਅਕ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਗੁਮਟ ਬਜਾਰ ਚ ਬਗੈਰ ਕਰਾਏ ਦੇ ਇਕ ਕਮਰਾ ਬੀ ਰੈਹਨੇ ਆਸਤੈ ਮਿਲੀ ਗੇਆ ਹਾ।

1969 ਚ ਬੀ.ਏ.ਡ. ਪਾਸ ਕਰਨੇ ਦੇ ਤੁਰਨਤ ਬਾਦ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੋਂਦੇ ਗੀ ਜਮ੍ਮੁ ਦੇ ਰਣਕੀਰ ਹਾਥਾਰ ਸੈਕਾਂਡਰੀ ਸ਼੍ਕੂਲ ਚ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਬੀ ਲ'ਬੀ ਗੇਈ ਹੀ, ਪਰ ਤਥੇਂ ਕਿਸ ਮਹੀਨੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨੇ ਦੇ ਪੈਰਨਤ ਇਸ ਪਕੇ ਇਹਾਂਦੇ ਆਹਲੇ ਇੱਨਸਾਨ ਨੇ ਅਪਨਾ ਤੁਚਚਾ ਤੁਦੇਸ਼ ਹਾਸਲ ਕਰਨੇ

ਦੀ ਤਾਂਹਾਂ ਕਨੈ ਜਮ੍ਮੁ-ਕਸ਼ਮੀਰਾ ਦੀ ਕਲਚਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਦੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਸੈਕਸ਼ਨ ਬਿਚਚ ਬਤੌਰ ਜੁਨਿਯਰ ਏਡਿਟਰ ਦੇ ਅਪਨੀ ਨਿਯੁਕਿਤ ਕਰੋਆਨੇ ਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹਾਸਲ ਕਰੀ ਲੇਈ।

ਹੋਰ ਮਤੀ ਤਰੀਫ ਆਹਲੀ ਗਲਲ ਐ ਜੇ ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੋਂਦੇ ਇਥੇਂ ਬੀ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਅਪਨੀ ਪਫਾਈ ਜਾਰੀ ਰਕਖੀ ਤੇ ਤੁਰ੍ਦੂ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਢੋਗਰੀ ਚ ਅੱਨਰਸ ਦਿਖਾਂ ਪਰੀਕਸ਼ਾ ਪਾਸ ਕਰਨੇ ਦੇ ਬਾਦ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਤੁਰ੍ਦੂ ਦੌਨੀਂ ਬਿਂਗੇ ਚ ਤੇ ਕਨੈ ਇਤਿਹਾਸ ਬਿਚਚ ਏਮ.ਏ. ਦਿਖਾਂ ਡਿਗਰਿਧਾਂ ਪ੍ਰਾਸ ਕਰੀ ਲੇਇਆਂ ਤੇ ਇਸਦੇ ਬਾਦ ਏਮ.ਏ.ਡ. ਦੀ ਪਰੀਕਸ਼ਾ ਬੀ ਪਾਸ ਕਰੀ ਲੇਈ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਕਿਸ ਬੈਂਦੇ ਦੇ ਅੰਤਰਾਲ ਦੇ ਬਾਦ ਪੀ.ਏ.ਚ.ਡੀ. ਬੀ ਕਰੀ ਲੇਈ। ਇਸ ਥਮਾਂ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੁੰਦੀ ਬੁਦਿਸ਼ਮਤਾ ਤੇ ਦਿੱਢੁ ਇਚਛਾ ਸ਼ਕਿਤ ਤੇ ਕਰਮਠਤਾ ਦਾ ਪਰਿਚੇ ਆਸਾਨੀ ਕਨੈ ਮਿਲੀ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਲਚਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਚ 1976 ਤਕ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨੇ ਦੇ ਬਾਦ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੋਂਦੇ ਅਪਨੀ ਤੁਚਚ-ਕਾਂਕਸ਼ਾ ਗੀ ਇਕ ਹੋਰ ਝਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਰੇਡਿਓ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਮ੍ਮੁ ਚ ਪ੍ਰੋਡਯੂਸਰ ਑ਫ ਏਜੁਕੇਸ਼ਨ ਬ੍ਰਾਡਕਾਸਟ ਦੀ ਪੋਸਟ ਹਾਸਲ ਕਰੀ ਲੇਈ। ਸਨ् 1990 ਚ ਡਾਂਡ ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੁੰਦੀ ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਚ ਸਹਾਯਕ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਤਰਕੀ ਹੋਈ ਤੇ ਸਨ् 1995 ਚ ਫ਼ਹੀ ਤਰਕੀ ਦਾ ਝੂਟਾ ਲਗਾ ਤੇ ਡਾਂਡ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੋਂਦੇ ਗੀ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਬਨਾਇੈ ਆਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਦੇ ਕਤੁਆ ਕੇਨਕ੍ਰ ਚ ਭੇਜੀ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਤੁਥੇ ਇਕ ਬੈਈ ਦੇ ਪੱਤੰ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ (ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਕੇਨਕ੍ਰ ਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਸਨ् 1999 ਦੇ ਨਵਮੰਬਰ ਮਹੀਨੇ ਚ ਤੁਥੁਆਂ ਬੀ ਤਬਦੀਲ ਕਰਿਏ ਜਮ੍ਮੁ ਕੇਨਕ੍ਰ ਚ ਲੇਈ ਆਂਦਾ ਤੇ ਹੂਨ ਡਾਂਡ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੋਰ ਇਸਦੇ ਕੇਨਕ੍ਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਗੀ ਬਡੀ ਮੈਹਨਤ ਤੇ ਦਿਨਾਨਤਦਾਰੀ ਕਨੈ ਚਲਾਂ ਕਰਦੇ ਨ। ਮੇਦ ਏ ਇੰਦੇ ਕਾਬਲ ਤੇ ਜੋਗ ਨਿਦੇਸ਼ਨ ਚ ਇਸ ਕੇਨਕ੍ਰ ਦਿਖਾਂ ਗਤਿਵਿਧਿਆਂ ਜਮ੍ਮੁ ਦੀ ਜਨਤਾ ਦਿਨੋਂ ਤਾਂਹਾਂਂ ਤੇ ਮੇਦੋਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਡਨ।

ਉਪਰ ਦਿਤੇ ਦੇ ਬਾਹੋਂ ਕੋਲਾ ਏਹ ਗਲਲ ਭਲੇਆਂ ਸਾਫ ਹੋਈ ਜੰਦੀ ਏ ਜੇ ਡਾਂਡ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੋਂਦੇ ਜੇਕਰ ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਦੇ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਦੇ ਔਹਦੇ ਤਕ ਤਰਕੀ ਕਿਤੀ ਏ ਤਾਂ ਏਹ ਤੰਦੀ ਅਪਨੀ ਕਠਨ ਮੈਹਨਤ, ਦਿਨਾਨਤਦਾਰੀ, ਅਗੋਂ ਬਧਨੇ ਦੀ ਤਾਂਹਾਂ ਤੇ ਤੁਚਚੇ ਜੀਵਨ ਮੁਲੈਂ ਗੀ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਚ ਤੁਆਰੇ ਦੇ ਦਿੱਢੁ ਨਿਸ਼ਚੇ ਦਾ ਫਲ ਏ। ਪੜਤਨਤ ਚ ਲਿਖੇ ਦਾ ਫਲ ਏ। ਜੇ-“ਉਦ੍ਘੋਗਿਨ ਪੁਰਖ ਸਿੱਖ ਸੁਪੈਤਾ ਲਕਸ਼ਮੀ” ਅਰਥਾਂ ਉਦ੍ਘਮੀ ਸ਼ੇਰ-ਮਾਹਨੂ ਕੋਲ ਲਕਸ਼ਮੀ ਦ੍ਰੌਡੀ ਆਈ ਜੰਦੀ ਏ। ਉਪਰ ਜਿਧਾਂ ਦਸੇਆ ਏ ਜੇ ਡਾਂਡ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੋਂਦੇ ਕਠਨ ਸਾਧਨਾ ਕਰਿਏ ਕੇਈ ਪਰੀਕਸ਼ਾਂ ਪਾਸ ਕਿਤੀਆਂ। ਤੁਨੇ ਡਿਗਰਿਧਾਂ ਗੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨੇ ਦਾ ਸਿੰਘਾ ਅਸਰ ਡਾਂਡ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੁੰਦੇ ਬੌਡਕ ਸ਼ਤਰ ਪਰ ਤੇ ਪੇਅਗੀ ਹਾ ਬੀ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਸਾਹਿਤਿਕ ਰੁਚਿ ਬੀ ਮਤੀ ਗੈਹਰੀ ਹੋਈ ਗੇਈ ਹੀ। ਇਨ੍ਹੇ ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ, ਤੁਰ੍ਦੂ ਤੇ ਪੱਜਾਬੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਦਾ ਮਤੀ ਗੈਖੀਰਤਾ ਕਨੈ ਅਧਿਧਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ ਹਾ ਤੇ ਤੁਰ੍ਦੂ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਵਿ ਮਿਰਜਾ ਗਾਲਿਬ, ਡਾਂਡ ਇਕਬਾਲ, ਫੈਜ਼ ਏਹਮਦ ਫੈਜ਼, ਫਿਰਾਕ ਗੈਰਖਪੁਰੀ, ਜੀਕ, ਜੋਸ਼ ਮਲੀਹਾਵਾਦੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਕਵਿ ਸੂਰਧਕਾਨਤ ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ ਨਿਰਾਲਾ, ਮਹਾਦੇਵੀ ਚਰਮਾ, ਸੁਮਿਤ੍ਰਾਨਨਦਨ ਪਨਾਂ, ਜਧਿਅਂਕਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਬਗੈਰਾ ਗੀ ਅਪਨਾ ਆਦਰਸ਼ ਮਨਿਯੈ ਅਪਨੇ ਕਵਿ-ਕੰਮ ਆਸਤੈ

ਇੰਦੇ ਕੋਲਾ ਮਨਚਾਹੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਲੇਈ। ਅਸਲ ਚ ਡੱਠੋ ਉਥਮਪੁਰੀ ਹੁੰਦੇ ਅਨਦਰ ਜੇਹੜਾ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਕਵਿ ਸੁਤੇ ਦਾ ਹਾ ਤਨ ਉਠਣੇ ਆਸਟੈ ਝਮਾਨਿਆਂ ਮਾਰਨਿਆਂ ਤੇ ਇੰਦੇ ਵਿਦਾਰਥੀ ਜੀਵਨ ਦਿਧਾ ਲੌਹਕਿਆ ਬੇਰੇਸਾ ਚ ਗੈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀ ਦਿਤਿਆਂ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਨ੍ਹੇ ਜਿਸਲੈ ਉਪਰ ਬਾਰਨਾ ਕਵਿਧੇਂ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਸਾਹਿਤਿਗੀ ਬਡੀ ਸੰਜੀਦਗੀ ਕਨੈ ਪਢੇਅਤਾ ਤਾਂ ਉਸਲੈ ਇੰਦਾ ਕਵਿ ਬਾਹਰ ਆਈ ਗੇਆ ਹਾ। ਨਤੀਜਾ ਇੰਹੋਅ ਹਾ ਜੇ ਉਥਮਪੁਰੀ ਹੋਰੋ ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਚ ਜੇਹਡਿਆਂ ਉਦੂ-ਗਜ਼ਲਾਂ ਲਿਖਿਆਂ ਹਾਂ ਤੰਦੀ ਮਕਬੂਲਿਤ ਦਾ ਇੰਹ ਸਭਤ ਏ ਜੇ ਪੱਜਾਬ ਥਮਾਂਨਿਕਲਨੇ ਆਹਲੇ ਦੈਨਕ ਮਲਾਪ ਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਜਨੇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਮਾਚਾਰ ਪਤੇ ਚ ਛੱਪਨ ਲਿਖਿਆਂ ਹਾਂ ਤੇ ਇੰਦਿਧੇ ਹਿੰਦੀ ਕਵਤੇਂ ਦਾ ਸਤਰ ਬੀ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤਿਦਿਨ ਤੱਚਾ ਹੋਨ ਲਗਾ ਹਾ ਤੰਦੇ ਚ ਕਾਵਿਤ ਦਾ ਨਖਾਰ ਤੇ ਸਨਹਾਕਡਾਪਨ ਬਧਨ ਲਗੀ ਪੇਆ ਹਾ। ਹੂਨ ਇੰਦਿਆਂ ਉਦੂ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦਿਧਾਂ ਕਵਤਾਂ ਇੰਦੇ ਵਿਦਾਰਥੀ ਜੀਵਨ ਚ ਰਚੀ ਦਿਧੇਂ ਕਵਤੇਂ ਕੋਲਾ ਮਤਿਆਂ ਤੱਚ ਸਤਰ ਦਿਧਾਂ ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਇੰਦਾ ਥਾਹਰ ਸਥਾਨੀ ਉਦੂ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਚੰਗੇ ਕਵਿਧੇਂ ਚ ਬਨਨ ਲਗੀ ਪੇਆ ਹਾ। ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ “ਪੂਲ ਤਦਾਸ ਹੈਂ” ਤੇ “ਦੇ ਦੋ ਇੱਕ ਬਸਨਤ” ਸ਼ੀਰਥਕ ਕਨੈ ਦੋ ਹਿੰਦੀ ਕਵਤਾ ਸੰਗੈਹ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਮਨੈ ਆਏ, ਜਿੰਦੀ ਹਿੰਦੀ ਪ੍ਰੇਮਿਧੇਂ ਦਿਲ ਖੋਹਲਿਧੈ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਿਤੀ। ‘ਪੂਲ ਤਦਾਸ ਹੈਂ’ ਗੀ ਰਿਯਾਸਤੀ ਕਲਚਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਨੇ ਪੁਰਸ਼ਕ੍ਰਤ ਬੀ ਕਿਤਾ ਹਾ।

ਇੰਦੇ ਪੱਜੰਤ ਡੱਠੋ ਉਥਮਪੁਰੀ ਹੋਰੋ ਮਹਾਰਾਸ਼੍ਟ੍ਰ ਦੇ ਭੁੰਚਾਲ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਚ ਲਿਖੇ ਦਾ ‘ਵਹ ਇੱਕ ਦਿਨ’ ਸ਼ੀਰਥਕ ਆਲਾ ਨਾਟਕ ਬੀ ਪਾਠਕੋਂ ਦੇ ਸਾਮਨੈ ਆਂਦਾ ਹਾ, ਜਿਸਦਾ 1993 ਚ ਅਭਿਨਵ ਥਿਏਟਰ, ਜਮ੍ਮੂ ਚ ਸਫਲ ਮੰਚਨ ਬੀ ਹੋਆ ਹਾ।

ਹਿੰਦੀ ਚ ਕਵਤਾ ਲਿਖਨੇ ਦੀ ਇੰਨੀ ਚੰਗੀ ਸ਼ਹਾਰਤ ਰਕਖਨੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇੱਕ ਦਿਨ ਧਕਦਮ ਡੱਠੋ ਉਥਮਪੁਰੀ ਹੋਰੋ ਅਪਨੀ ਮਾਂ ਬੋਲਲੀ ਡੋਗਰੀ ਪਾਸ੍ਸੈ ਮੂਹ ਮੋਡੀ ਲੇਅਂਦਾ ਹਾ, ਭਾਏਂ ਤਨੇਂ ਹਿੰਦੀ ਕਨੈ ਬੀ ਅਪਨਾ ਨਾਤਾ ਬਦਸ਼ੂਰ ਜਾਰੀ ਰਕਖੇਆ। ਤੰਦੇ ਡੋਗਰੀ ਪਾਸ੍ਸੈ ਮੁਡਨੇ ਗੀ ਕੇਇਧੈਂ ਮਿਤਰੋਂ-ਦੋਸਤੋਂ ਘਰ ਪਰਤੋਨੇ (Home Coming) ਦੀ ਸੱਜਾ ਦਿਤੀ ਹੀ, ਪਰ ਹੌਂਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੇਹੜਾ ਖੁਦਾ ਗੀ ਮੰਜੂਰ ਹੋਏ। ਅਸਲ ਚ ਫੁਗਗਰ ਤੇ ਮਾਂ ਬੋਲਲੀ ਡੋਗਰੀ, ਕਨੈ ਅਨਸ਼ੰਭ ਪਾਰ ਗੈ ਉਥਮਪੁਰੀ ਹੋਰੋ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਪਾਸ੍ਸੈ ਖਿਚ੍ਚੀ ਲੇਈ ਆਯਾ ਹਾ। ਸਨ् 1987 ਚ ਛਪੇ ਦੇ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗੈਹ ‘ਬਸਤੀ-ਬਸਤੀ’ ਦੇ ਇੱਕ ਬਨਦ ਇੰਦੇ ਇਸ ਪਾਰ ਦੀ ਚੰਗੀ ਚਾਲਲੀ ਅਕਾਸ਼ੀ ਕਰਦੇ ਨ।

—“ਅਕਿਖਿਧੇਂ ਚ ਫੁਗਗਰ ਏ, ਸਨੈ ਇੱਚ ਡੋਗਰੀ,
ਤੁਧਨਾ ਏ ਰੂਪ ਇੰਦਾ ਡੋਗਰੇਂ ਚ ਤੁਧਨ।
ਭਾਸਾ ਕਨੈ ਹੋਂਦੇ ਕਿਸਾ ਅਨਤੁਫ਼ ਰਿਖਤੇ,
ਚਲਨਾ ਏ ਏਦੀ ਲੋਈ ਹੋਏ ਨਹੋਗ ਗੁਧ (ਸਫਾ, 23)”
ਇਸ ਮਿਟ੍ਰੀ ਸ਼ਾ ਬੜ੍ਹ ਪਕਿਤ ਹੋਰ ਨਿੰ ਕੋਈ ਥਾਹਰ।
ਅਗ ਬਰਹਾਂਦੀ ਰੁਤੋਂ ਇੱਚ ਏ ਇੱਧੈ ਮੇਰੀ ਛਾਂ (ਦਿਲ ਦਰਧਾ ਖਾਲੀ ਖਾਲੀ ਸਫਾ-30)

ਇਸ ਬਾਰੇ ਚ ਏਹ ਆਖਨਾ ਪੌਗ ਜੇ ਚੰਗੇ ਕਮਮ ਕਰੋਆਨੇ ਲੇਈ ਪ੍ਰੇਰਕ ਸ਼ਕਿਤ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੈ, ਪਰ ਏਹ ਬੀ ਇੱਕ ਤਥ ਏ ਜੇ ਓਹ ਸ਼ਕਿਤ ਮੇਂਬਾਂ ਤੁਸੈ ਮਾਹਨੂੰ ਕਵਿ ਜਾਂ ਲੇਖਕ ਗੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿੰਦੀ ਏ ਜਿਸਦੇ ਚ ਤਸਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਅਗਾਧ ਆਸਥਾ ਤੇ ਅਪਨੇ ਕਰਤਵ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਪੂਰੀ-ਪੂਰੀ ਨਿਸ਼ਕਪਟਾ ਤੇ ਦਿਧਾਨਤਦਾਰੀ ਹੋਏ। ਭਗਵਾਨ् ਉਪਰ ਅਪਨੀ ਪੂਰੀ ਆਸਥਾ ਰਕਖਨੇ ਆਹਲੇ ਕਵਿ ਉਥਮਪੁਰੀ ਹੋਰੋ ਮੇਂਬਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚ ਪੂਰੀ ਚਾਲਲੀ ਤੁਸ ਪ੍ਰੇਰਕ ਸ਼ਕਿਤ ਗੀ ਗੈ ਸ਼੍ਰੇਧ ਦਿਤਾ ਤੇ ਕਨੈ ਤੁਸਦਾ ਧਨਵਾਦ ਬੀ ਕਿਤਾ। ਬਾਅ ਇੰਦੀ ਇਸ ਸ਼ਾਰਥਾ-ਭਾਵਨਾ ਨੇ ਗੈ ਇੰਨੋਂਗੀ ਡੋਗਰੀ ਕਾਵਿ ਸਾਹਿਤਿਧੇਂ ਦੇ ਗਾਸੈ ਪਰ ਇਕ ਤਾਰੇ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਚਮਕਾਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀ ਦਿਤਾ ਹਾ। ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਇਸ ਗ'ਬਰੁ ਕਵਿ ਨੇ ਇਕ ਦੇ ਬਾਦ ਇੱਕ ਕਰਿਯੈ ਅਪਨੇ ਸੰਗੈਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਿਤੇ। ਇੰਦੇ ਚ ‘ਪੀਡੇਂ ਦੀ ਬਰਾਤ’ ‘ਬਸਤੀ-ਬਸਤੀ’ ਤੇ ‘ਦਿਲ ਦਰਧਾ ਖਾਲੀ-ਖਾਲੀ’ ਸ਼ੀਰਥਕ ਕਨੈ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗੈਹ ਬੀ ਨ। ਇੰਦੇ ਇਲਾਵਾ ਡੱਠੋ ਉਥਮਪੁਰੀ ਹੋਰੋ ‘ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ’ ਲਿਖਿਧੈ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਗਦ ਲੇਖਕ ਦੇ ਰੂਪ ਚ ਬੀ ਅਪਨਾ ਸਿਕਕਾ ਜਮਾਇਧੈ ਸਾਰੋਂ ਗੀ ਚੰਡੀ ਚਕਤ ਕਰੀ ਦਿਤਾ ਹਾ।

ਡੱਠੋ ਉਥਮਪੁਰੀ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪੈਹਲੇ ਕਵਿ ਨ ਜਿਨ੍ਹੇ ‘ਜਿਤੀ’ ਮਹਾਕਾਵਿ ਰਚਿਯੈ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਧੇਂ ਚ ਆਪਨਾ ਖਾਸ ਮਕਾਮ ਬਨਾਯਾ ਹਾ। ਇੰਦੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਗੀ ਬੀ ਰਿਯਾਸਤੀ ਕਲਚਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਨੇ ਪੁਰਸ਼ਕ੍ਰਤ ਕਿਤਾ ਹਾ। ‘ਗੀਤ ਗੰਗਾ’ ਕਵਿ ਦੇ ਭਕਿਤਭਾਵ ਤੇ ਆਧਾਤਮ ਸੰਬੰਧੀ ਗੀਤੋਂ ਦਾ ਬਡਾ ਮਨਭਾਵਨਾ ਗੀਤ ਸੰਗੈਹ ਏ। ਇੰਦੇ ਇਲਾਵਾ ਡੱਠੋ ਉਥਮਪੁਰੀ ਹੋਰੋ ਇਕੀ ਨਾਮਵਰ ਰੂਸੀ ਸ਼ਾਯੇਂ ਦਿਧੇਂ ਕੁਝੋਂ ਕਵਤੋਂ ਦੇ ਭਾਵਾਤਮਕ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਦੋ ਸੰਗੈਹ ਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਿਤੇ ਦੇ ਨ। ਏਹ ਡੋਗਰੀ ਅਨੁਵਾਦ ਬੀ ਸਾਰਾਹਨੈ ਜੋਗ ਨ।

ਕਵਿ ਉਥਮਪੁਰੀ ਹੁੰਦੀ ਸਾਧਨਾ ਦੀ ਏਹ ਖਾਸ ਬਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਏ ਜੇ ਏਹ ਜਿਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਬੀ ਧੋਜਨਾ ਬਨਾਂਦੇ ਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਸਤੈ ਪੂਰੇ ਮਨੋਧੋਗ, ਸਮਰਪਣਭਾਵ ਤੇ ਲਗਨ ਕਨੈ ਕਮਮ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਇਸੈ ਕਰੀ ਓਹ ਭਾਏਂ ਮਹਾਕਾਵਿ ਜਿਤੀ ਹੋਏ ਤੇ ਭਾਏਂ ਗੀਤ ਗੰਗਾ ਤੇ ਭਾਏਂ ਚਾਨਨੀ ਬਗੈਰਾ ਰਚਨਾ ਹੋਨ ਤੰਦੇ ਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਢੁੰਢਨੇ ਆਸਤੈ ਬਡੇ ਜਾਗਰੂਕ ਸਮਾਲੋਚਕ ਗੀ ਬੀ ਅਪਨਾ ਮਤਥਾ ਭਲੇਆਂ ਰਾਗਡਿੱਧੈ ਬੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕਨੈ ਗੈ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਂਦਾ ਏ, ਤਾਂਦਾ ਕੋਈ ਬੀ ਰਚਨਾ ਅਪਵਾਦ ਕੋਲਾ ਖਾਲੀ ਨੇਈ ਹੋਂਦੀ।

ਕਵਿ ਉਥਮਪੁਰੀ ਹੁੰਦਾ ਆਖਨਾ ਏ ਜੇ ਜਿਸਲੈ ਤਨੇਂ ਪੈਹਲੀ ਬਾਰੀ ਅਪਨੀ ਹਿੰਦੀ ਕਵਤਾ ਲਿਖਿਧੈ ਅਪਨੇ ਮਾਸਟੋਂ ਗੀ ਤੇ ਜਮਾਤਿਧੇਂ ਗੀ ਸਨਾਈ ਹੀ ਤਾਂ ਤਨੇਂ ਗੀ ਚੰਡੀ ਬੀ ਹੋਆ ਹਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਬੀ। ਤੇ ਫਹੀ ਕੇਹ ਹਾ ਓਹ ਸ'ਬੰਬੇ ਇੰਦਿਆਂ ਕਵਤਾਂ ਮਤੇ ਧਧਾਨ ਤੇ ਰੁਚਿ ਕਨੈ ਸੁਨਦੇ ਹੋਂਦੇ ਹੋ ਤੇ ਇੰਨੋਂਗੀ ਮਤੀ ਦਾਦ ਦਿਨੇ ਹੋ। ਇੰਨਾ ਗੈ ਨੇਈ ਇਸ ਹੋਨਹਾਰ ਕਵਿ ਗੀ ਅਗੈਂ ਲਿਖਨੇ ਆਸਤੈ ਪ੍ਰੇਰਤ ਤੇ ਤੁਤਸਾਹਤ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਇਧਾਂ ਪ੍ਰੇਰਤ ਹੋਇਧੈ ਕਵਿ ਉਥਮਪੁਰੀ ਹੋਰੋ। ਅਪਨੇ ਕਵਿ ਕਾਰ੍ਮ ਦੀ ਬਡੀ ਲਗਨ ਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਕਨੈ ਸਾਧਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀ ਦਿਤੀ ਹੀ। ਇਸੈ ਅੰਦਬੀ ਸਫਰ

ਚ ਕਵਿ ਉਧਮਪੁਰੀ ਗੀ ਪ੍ਰੋ। ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸ਼ਤੀ, ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਂਤ, ਕੇਹਰਿ ਸਿੱਹ ਮਧੁਕਰ ਤੇ ਪਦਾ ਸਚਦੇਵ ਜਨੇਹ ਕਵਿ ਤੇ ਕਵਯਿਤ੍ਰਿਵੇਂ ਦੀ ਸੱਗਤੀ ਬੀ ਮਿਲੀ, ਜਿੰਦੇ ਕੋਲਾ ਇੰਦੀ ਕਵਿ ਸ਼ੰਵੇਦਨਾ ਗੀ ਹੋਰ ਮਤੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਤੇ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਮਿਲੇਆ। ਇਨ੍ਹੇ ਬੜੇ ਕਵਿਯੇਂ ਇੰਦਿਹਾਂ ਕਵਤਾਂ ਤੁਚਚ ਸ਼ਤਰ ਦਿਧਾਂ ਮਿਨ੍ਹਿਏ ਤੁਂਦੀ ਦਿਲ ਖੋਹਲਿਅਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾ ਕਿਤੀ ਹੀ। ਇੰਦਿਹਾਂ ਕਵਤਾਂ ਚ ਨੇਕੇ ਸਮਾਜਕ ਸਰੋਕਾਰੋਂ ਤੇ ਸਮਸ਼੍ਟੀਂ ਦੀ ਸ਼ੇਈ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਿਤੀ ਗੇਦੀ ਐ। ਕਵਿ ਦਿਧਾਂ ਨੇ 'ਇਧਾਂ ਕਵਤਾਂ ਚ ਆਏ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਭਲਾਈ ਆਸਟੈਂ ਸੁਚੇ ਖਾਲਾਤੇਂ ਗੀ ਦਿਖਦੇ ਹੋਈ ਗੈ ਇਨ੍ਹੇਂ ਗੀ ਸਾਂਗੀਤ ਬਢ਼ ਕਹਿਏ ਆਕਾਸ਼ਾਖਾਣੀ ਤੱਥਾ ਗਾਏ-ਬਗਾਏ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕਿਤਾ ਜੰਦਾ ਐ। ਏਹ ਗਲਲ ਭਲੇਅਾਂ ਸਾਫ ਐ ਜੇ ਕਵਿ ਉਧਮਪੁਰੀ ਚ ਆਧੁਨਕ ਡੋਗਰੀ ਕਵਤਾ ਚ ਪੁਨਰਵੀਨੀਕਰਣ ਦੀ ਪੂਰੀ-ਪੂਰੀ ਤਾਂਹਾਂ ਹੈ। ਏਹ ਬੀ ਸਚਚ ਐ ਜੇ ਇੰਦਿਹਾਂ ਕਵਤਾਂ ਚ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰੇਰਣ ਜੋਸ਼ ਕਿਨ੍ਹੈ ਝਲਕਦਾ ਐ ਜੇਹਡਾ ਚੰਗੇ ਭਵਿਕਖ ਦਾ ਰਸਤਾ ਬੀ ਸਝਾਂਦਾ ਐ। ਏਹ ਸਚਚ ਹੈ ਕਵਿ ਉਧਮਪੁਰੀ ਦੇ ਕਾਵਿ-ਸਿਰਜਨਾ ਦੀ ਇਕ ਕਾਬਲੇ ਤਰੀਫ ਤਪਲਥਿ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਬੜੇ ਮਹਤਵ ਆਹਲਾ ਤਥ ਏਹ ਜੇ ਕਵਿ ਉਧਮਪੁਰੀ ਨੇ ਅਪਨੀ ਮਾਂ ਦੀ ਬੇ-ਮੌਕੀ ਸੌਤ ਦੇ ਬਾਦ ਅਪਨੇ ਭੈਨੋਂ-ਭਾਏਂ ਕਿਨ੍ਹੈ ਜਿਸ ਪੀਡੇ ਤੇ ਬੇਦਨ ਗੀ ਝਲਲੇਆ ਹਾ ਓਹ ਭੋਗੇ ਦਾ ਧਰਥਾਰਥ ਕੌਡੀ ਤੇ ਮਿਟ੍ਠੀ ਅਨੁਭੂਤਿ ਬਨਿਹੈ ਇੰਦਿਹਾਂ ਰਚਨੇਂ ਚ ਅਸੇਂਗੀ ਸਾਫ-ਸਾਫ ਝਾਂਕਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਂਦਾ ਐ।

ਕਵਿ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੁਂਦੀ ਰਚਨਾ 'ਚਾਨਨੀ' ਇਕ ਨੇਹਾ ਨੋਖਾ ਲਘੁਕਾਵਾਂ ਐ ਜਿਸ ਬਿਚਚ ਆਦ ਕੋਲਾ ਅਤ ਤਕ ਇਕੱਕੇ ਲਾਗੀ ਕਵਤਾ ਚਲਦੀ ਐ, ਜਿਸ ਦਿਧਾਂ 400 ਪੰਕਿਤਾਵਾਂ ਨ। ਇਸ ਰਚਨਾ ਪਾਰ ਅਸੈਂ ਗੀ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਯੁਗ ਪ੍ਰਵਰਤਕ ਕਵਿ ਜਧਾਂਕਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਛਾਧਾਵਾਦੀ ਲਘੁਕਾਵਾਂ 'ਅਸ਼੍ਰੁ' ਦਾ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਾਵਦਾ ਐ। ਇਸ ਰਚਨਾ ਚ ਬਿੰਬ ਯੋਜਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਿਧਾਨ ਇਸੀ ਇਕ ਤੁਚਚ ਸ਼ਤਰ ਰਚਨਾ ਸਿੰਢ ਕਰਦੇ ਨ। 1970 ਈਂਹ ਕੋਲਾ ਲੇਇਧੈ ਸਨ् 1980 ਈਂਹ ਤਕ ਕਵਿ ਉਧਮਪੁਰੀ ਨੇ ਅਪਨੇ ਪੱਧ ਕਵਤਾ-ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਛਾਪੇ ਹੈ।

ਜਿੰਦਾ ਡੋਗਰੀ ਪ੍ਰੇਮਿਯੇਂ ਤੈਹਦਿਲ ਕਿਨ੍ਹੈ ਸੁਆਗਤ ਕਿਤਾ ਹਾ। ਇੰਦੇ ਚ 'ਚੇਤੋਂ ਦੇ ਸੂਰ੍ਯਮੁਖੀ' ਇੰਦਾ ਫੂਆ ਕਵਤਾ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਐ ਜੇਹਡਾ ਸਨ् 1976 ਚ ਛਾਪੇਆ ਹਾ। ਇਸਦੀ ਭੂਮਕਾ ਬਿਚਚ ਪ੍ਰੋ। ਸੁਭਾ਷ ਭਾਰਦਾਂਤ ਨੇ ਆਖੇਆ ਹਾ—“ਇਨ੍ਹੇਂ ਕਵਤਾਂ ਗੀ ਪਢਨੇ ਦੇ ਬਾਦ ਮੈਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਿਨ੍ਹੈ ਆਖੀ ਸਕਨਾ ਜੇ ਜੇਕਰ ਅਜ਼ਜ ਨੇਈ ਤਾਂ ਕਲਲ ਕਵਿ ਉਧਮਪੁਰੀ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਤਾ ਦਾ ਚਰਾਗ ਮਨੇਆ ਜਾਗ।” ਇੰਦੇ 'ਬਨਜਾਰਾ' ਤੇ 'ਕਿਸ਼ ਕਲਿਧਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਂ' ਕਵਤਾ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਬੀ ਫੁਗਰ ਸਮਾਜ ਚ ਬੜੇ ਮਕਬੂਲ ਹੋਏ ਤੇ ਇੰਦੀ ਸਾਰੇਂ ਖੂਬ ਤਰੀਫ ਕਿਤੀ ਹੀ। 'ਕਿਸ਼ ਕਲਿਧਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਂ' ਕਵਤਾ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਦੀ ਡੱਠ ਓ.ਪੀ. ਯਾਰੀ ਸਾਰਥੀ ਫ਼ਾਰਾ ਲਿਖੀ ਦੀ 9 ਪੇਜੀ ਭੂਮਕਾ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਦਿਧਾਂ ਕਵਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਤਰੀਧ ਕਾਵਿਤਾ ਦੇ ਮਹਤਵ ਗੀ ਸਿੰਢ ਕਰਨੇ ਆਹਲਾ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਣਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਐ।

ਕਵਿ ਦੇ ਕਵਤਾ ਸੰਗ੍ਰੈਹ—'ਇਕ ਸ਼ੈਹਰ ਜਾਂਦੇ ਦਾ' ਗੀ ਸਨ् 1981 ਚ ਸਾਹਿਤਿ ਅਕਾਦਮੀ, ਦਿਲ੍ਲੀ ਨੇ ਪੁਰਸ਼ਕ੃ਤ ਕਿਤਾ ਹਾ। ਅਸਲ ਚ ਇਸ ਕਵਤਾ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਦਿਧਾਂ ਕਵਤਾਂ ਬੀ

ਬੜੇ ਤੁਚਚ ਸ਼ਤਰ ਦਿਧਾਂ ਨ। ਇਸੇ ਕਿਨ੍ਹੈ ਆਲੋਚਕੇ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਦੀ ਰਜ਼ਜਿਯੈ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾ ਕਿਤੀ ਹੀ। ਇਨ੍ਹੈ ਤਕ ਜੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਲੇਖਕ ਵਿਣ੍ਣੇ ਪ੍ਰੇਭਾਕਰ ਹੋਰੋਂ ਬੀ ਇਸਦੀ ਦਿਲ ਖੋਹਲਿਅਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾ ਕਿਤੀ ਹੀ। ਜਾਨੇ-ਮਾਨੇ ਭਾਸਾ ਵਿਜ਼ਾਨਕ ਡੱਠ ਸਿਵੇਵਰ ਵਰਮਾ ਨੇ ਬੀ ਡੱਠ ਉਧਮਪੁਰੀ ਦਿਧਾਂ ਕਿਸ਼ ਕਵਤਾਂ ਪਫ਼ਿਧਾਂ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸਨਤਾ ਜਾਹਰ ਕਿਤੀ ਹੀ ਤੇ ਕਿਨ੍ਹੈ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਇਸ ਹੋਨਹਾਰ ਕਵਿ ਗੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਥਮਾਂ ਅਪਨਾ ਸ਼ੀਰਵਾਦ ਬੀ ਭੇਜੇਆ ਹਾ।

ਜਿਸਲੈ ਅਸ ਕਵਿ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੁਂਦੇ ਅਜ਼ਜ ਤੋਡੀ ਸਿਰਜਤ ਕਵਿ ਕਰਮ ਗੀ ਸਮੂਹਕ ਰੂਪ (Intotality) ਚ ਦਿਕਖਨੇਅਂ ਤੇ ਤਸਦਾ ਜਾਧਾ ਲੇਇਧੈ ਪਰਿਆਮ ਕਡਫਨੇ ਆਂ ਜਾਂ ਲੇਖਾ-ਯੋਖਾ ਕਰਨੇ ਆਂ ਤਾਂ ਏਹ ਤਥ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਹੋਈ ਜੰਦਾ ਐ ਜੇ ਕਵਿ ਉਧਮਪੁਰੀ ਅਸਲ ਚ ਕੇਦਨਾ (ਪੀਡੇ) ਦਾ ਕਵਿ ਹੈ। ਏਹ ਇਕ ਸਰਵਮਾਣਿ ਤਥ ਐ ਜੇ ਪੀਡਾ ਦਰਦ ਜਾਂ ਬੇਦਨ ਦੀ ਵਾਗਖਾ ਜਾਂ ਬਣਨ ਜਾਂ ਅਪਨੀ ਰਚਨਾ ਚ ਤਸਦਾ ਚਿਤ੍ਰਨ ਤਾਂਏ ਕਵਿ ਜਾਂ ਲੇਖਕ ਕਰੀ ਸਕਦਾ ਐ ਜਿਨ ਤਾਂਸੀ ਭੋਗੇ ਦਾ ਹੋਏ। ਬਿਨਾ ਭੋਗੇ ਦੇ ਕੋਈ ਬੀ ਧਰਥਾਰਥ ਸਾਹਿਤਿ ਚ ਸਾਰਵਭੌਮ ਬਨਿਹੈ ਨੇਈ ਤੁਭਰੀ ਸਕਦਾ ਤੇ ਭੋਗੇ ਦੇ ਧਰਥਾਰਥ ਦੀ ਅਕਾਸ਼ੀ ਕਰਨੇ ਆਹਲੀ ਰਚਨਾ ਗੈ—‘ਸਤਿਂ, ਸ਼ਿਵ ਤੇ ਸੁਨਦਰਮ’ ਤੇ ‘ਸ੍ਰੇਧ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ’ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰੀ ਸਕਦੀ ਐ, ਤੇ ਇਸੈ ਕਰੀ ਚਿਰਨਤਨਤਾ ਦੀ ਬੀ ਹਕਕਦਾਰ ਤਾਂਏ ਗੈ ਹੋਂਦੀ ਐ ਤੇ ਕਿਨ੍ਹੈ ਤਸੈ ਚ ਗੈ—“ਕਥਾਂ ਕਥਣੇ ਧਨਵਤਾ ਸੁਪੈਤਿ ਤਦੇਵ ਰੂਪ ਰਸਾਣੀ ਤਾਧਾ” (ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਰਚਨਾ ਚ ਖਿਨ-ਖਿਨ ਦੇ ਬਾਦ ਹੋਰ-ਹੋਰ ਨਮਾਂਪਨ ਲਾਈ ਤਾਂਏ ਰਸਮੀਕ (ਖੂਬਸੂਰਤ) ਖੁਅਨੇ ਦੀ ਹਕਕਦਾਰ ਹੋਂਦੀ ਐ ਤੇ ਫ਼ੀ ਦਰਦ ਤੇ ਬੇਦਨ ਦੀ ਅਕਾਸ਼ੀ ਕਰਨੇ ਆਹਲੀ ਰਚਨਾ ਸਾਹਿਤਿ ਰਸਕੇਂ ਗੀ ਰਸਾ ਸ਼ਵਾਦਨ ਕਰਾਂਦੇ ਹੋਈ ਨੰਦ ਪ੍ਰਾਸ ਕਰਾਂਦੀ ਐ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਚ ਇਕ ਪਸ਼ਚਮੀ ਵਿਦਾਨ੍ ਦਾ ਏਹ ਕਥਨ ਬਡਾ ਗੈ ਸਾਰਥਕ ਐ—“Our sweetest songs are those which tell our saddest thoughts.” ਗਲਲ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਐ sadest thoughts ਅਰਥਾਤ ਦੁਆਸੀ ਭਰੋਚੇ ਵਿਚਾਰ ਗੈ ਪੀਡ ਜਾਂ ਬੇਦਨ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੇ ਨ ਤੇ ਤੁਂਦੇ ਬਿਚਚਾ ਗੈ ਕਾਵਿ-ਰਸ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਭਰੋਚੇ ਗੀਤ ਕੁਡਿਛਿਧਾਂ ਕਾਵਿ ਰਸਿਕੇਂ ਗੀ ਨੰਦ ਦਿੰਦੇ ਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਚ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੰਢ ਕਵਿ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾਨਨਦਨ ਪਨ ਹੁਂਦਾ ਏਹ ਆਖਨਾ ਬਡਾ ਗੈ ਅਨੁਕੂਲ ਐ—

“ਵਿਧੋਗੀ ਹੋਗਾ ਪਹਲਾ ਕਵਿ ਆਹ ਸੇ ਨਿਕਲਾ ਹੋਗਾ ਗਾਨ।”
ਫੂਟ ਕਰ ਆੱਖੋਂ ਸੇ ਚੁਪਚਾਪ ਵਹੀ ਹੋਗੀ ਕਵਿਤਾ ਅਨਜਾਨ।॥

ਵਿਧੋਗੀ ਕਵਿ ਦੇ ਅਤਥੁਏਂ ਕਿਨ੍ਹੈ ਨਿਕਲੀ ਦੀ ਕਵਤਾ ਚ ਬੇਦਨ, ਤਡਫ, ਪੀਡ, ਮਿਟ੍ਠੀ ਚੁਭਨ ਤੇ ਹਿਰਦੇ ਸਪ਼ਰਸ਼ੀ ਭਾਵ ਸਥ ਕਿਸ਼ ਹੋਂਦਾ ਐ। ਮਹਾਰਿਸ਼ਾ ਵਾਲਮੀਕਿ ਨੇ ਅਪਨੇ ਸ਼ਿਧਾਂ ਕਿਨ੍ਹੈ ਨਦੀ ਚ ਵਾਨੀ ਜਾਂਦੇ ਮੈਂਕੈ ਜਿਸਲੈ ਇਕ-ਦ੍ਰਾਏ ਗੀ ਪਾਰ ਕਿਨ੍ਹੈ ਚੁਲ-ਬੁਲਿਆਂ ਕਰਦੇ ਕੌਚ ਪਕਖਰੂਏਂ ਦੇ ਜੋਡੇ ਬਿਚਚਾ ਨਰ ਪਕਖਰੂ ਗੀ ਇਕ ਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਤੀਰੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਨਿਹੈ ਮਹੀ ਜਾਨੇ ਦੇ ਪੱਤੇ ਮਾਦਾ ਪਕਖਰੂ ਗੀ ਤਸਦੇ ਕੋਲ ਤਰਸਦੇ-ਤਡਫਦੇ ਦਿਕਖੇਆ ਹਾ ਤਾਂ ਤਸਦਿਧਾਂ ਅਕਖੋਂ ਚਾ ਬਾਗੀ ਪੇ ਹੇ ਆਪਮੁਹਰੇ ਅਤਥੁਣ ਤੇ ਤਸਦੇ ਭਾਵੁਕ ਹਿਰਦੇ ਚਾ ਆਪ ਮੁਹਾਰੀ

ਫੁਫ੍ਰੀ ਪੈਈ ਹੀ ਏਹ ਕਵਤਾ-

“ਮਾ ਨਿ਷ਕਦ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਾ ਤਵਮਗਮਾ: ਸ਼ਾਸਕਤੀ: ਸਮਾ:।
ਧਰਕੌਂਚ ਮਿਥੁਨ ਦੇ ਕਮਵਧੀ: ਕਾਮ ਸੋਹਿਤਮ॥”

ਅਰਥਾਤ् ਏ ਸ਼ਕਾਰੀ, ਔਨੇ ਆਹਲੇ ਸਮੇਂ ਚ ਤੇਰੀ ਕਦੰ ਬੀ ਕੁਤੈ ਮਾਨ-ਇਜ਼ਜਤ ਨੇਈ ਹੋਗ ਕੀ ਜੇ ਤੂਂ ਕਾਮ ਮੋਹਤ ਹੋਏ ਦੇ ਇਨ੍ਹੇਂ ਪਕਖੁਝਾਏਂ ਦੇ ਜੋਡੇ ਬਿਚਚਾ ਇਕ ਗੀ ਮਾਰੀ ਦਿੱਤਾ ਏ ਇਥਾਂ ਕਵਿ ਦਾ ਸ਼ੋਕ-ਸ਼ਲੋਕ ਅਰਥਾਤ् ਕਵਤਾ (ਸ਼ੋਕ ਸ਼ਲੋਕਤਵ ਮਾਗਤ:) ਬਨੀ ਗੇਆ ਹਾ ਤੇ ਇਹੋ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਕਵਤਾ ਹੀ ਇਸ ਚੰਚਾ ਦੀ ਲੋਈ ਚ ਜਿਸਲੈ ਅਸ ਉਧਮਪੁਰੀ ਦਿੱਧੇਂ ਔਸਤ ਕਵਤੇ ਤੁਧੁਰ ਗੈਰ ਕਰਨੇ ਆਂ ਤਾਂ ਏਹ ਤਥ ਸਾਫ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ ਜੇ ਕਵਿ ਦਿੱਧੇਂ 90% ਕੋਲਾ ਬੀ ਮਤਿਧੇਂ ਕਵਤੇਂ ਤੇ ਗਜ਼ਲੋਂ ਚ ਪੀਡੁ ਜਾਂ ਦਰਦ ਦੀ ਨੇਕੋਂ ਰੂਧੀਂ ਚ ਅਕਾਸੀ ਹੋਈ ਦੀ ਏ। ਇਸਦੇ ਕਰੀ ਮੈਂ ਅਪਨੇ ਮਿੱਤਰ ਓ.ਪੀ. ਰਾਮਾ ਸਾਰਥੀ ਦੀ ਇਸ ਰਾਤ ਕਨੈ ਪੂਰੀ ਚਾਲੀ ਸੈਹਮਤ ਆਂ—“ਭੇਅਾ-ਭਰੋਧ ਦਰਦ ਦਾ ਸਾਜ ਏ ਜਿਤੇਨ੍ਹ ਉਧਮਪੁਰੀ , ਤੇ ਉਸ ਸਾਜ ਬਿਚਚਾ ਨਿਕਲੈ ਕਰਦਿਆਂ ਧੁਨਾਂ ਨ-ਪੀਡੇਂ ਦੀ ਬਰਾਤ (ਗਜ਼ਲ ਸਾਂਗੈਹ) ਇਨ੍ਹੇਂ ਧੁਨੋਂ ਦਾ ਹੁਸ਼ਨ ਮਤੇ ਰੰਗੋਂ ਦੇ ਕਨਵਾਸ ਬਨਾਂਦਾ ਨਿਖਾਰੈ ਕਰਦਾ ਏ। ਇਕ ਧੁਨ ਵਿਰਾਗ ਦੀ, ਦੂਝੀ ਨਿਰਾਸਾਵਾਦੀ, ਤ੍ਰੀ-ਸ਼ੰਵੇਦਨਾ ਦੀ, ਚੌਥੀ ਜਿਸਮਾਨੀ ਦੁਖ ਤੇ ਉਸ ਥਮਾਂ ਅਗਲੀ ਰੂਹ ਦੀ ਜਲਨ, ਧੁਖਨ ਤੇ ਸਰਬਸ਼ ਦੇ ਨਿਸ਼ਵਾਰਥ ਪਾਰ ਬਿਚਚ ਵਿਲਿਆ ਹੋਨੇ ਦਿਆਂ ਧੁਨਾਂ। ਗਜ਼ਲ ਸਾਂਗੈਹ ਸੰਭੀ ਜਨਦਾਨੀ ਏ ਪਰ ਕਿਸ਼ ਮਜਾਜੀ ਤੇ ਕਿਸ਼ ਹਕੀਕੀ ਦਰਦ ਦੇ ਨਗਮੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਰੋਂਚ, ਰੋਮ-ਰੋਮ ਤੇ ਜੋਡ-ਜੋਡ ਬਿਚਚ, ਸ਼ਰੀਰ ਦੀ ਗੰਮੀ ਤੋਂ ਆਤਮਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਬਿਚਚ ਗੁੰਜਦੇ ਰੋਂਹਦੇ ਨ।”

ਚੁੰਕੇ ਓ.ਪੀ. ਸਾਰਥੀ ਹੋਰ ਅਪੂੰ ਬੀ ਇਕ ਤਚਚਸ਼ਟਰ ਦੇ ਕਵਿ ਤੇ ਗਜ਼ਲਕਾਰ ਨ ਇਸ ਲੇਈ ਤੰਦੀ ਲੇਖਨੀ ਦੀਆਂ ਕਵਿ ਉਧਮਪੁਰੀ ਹੁੰਦਿਧੈਂ ਗਜ਼ਲੋਂ ਦਾ ਇਸ ਚਾਲੀ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਹੋਨਾ ਬਸ਼ੇਸ਼ ਅਰਥ ਰਖਦਾ ਏ। ਦੂਏ ਲਫਜ਼ੋਂ ਚ ਨੇਹਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਕਵਿ ਉਧਮਪੁਰੀ ਦੀ ਕਵਿ-ਸੰਜਨਾ ਦੇ ਮਹਤਵ ਗੀ ਹੋਰ ਮਤਾ ਬਧਾਇਧੈ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਮਨੈ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੇ ਆਹਲਾ ਕਾਬਲੇ ਤਰੀਫ ਤੁਕਰਕਮ ਏ। ਸਾਰਥੀ ਹੁੰਦੇ ਇਸ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਕੋਲਾ ਏਹ ਸਾਫ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ ਜੇ ਪੀਡੁ ਕਵਿ ਉਧਮਪੁਰੀ ਦੀ ਸ਼ੰਵੇਦਨ ਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਪਰਾਧੀ ਗੈ ਬਨੀ ਗੇਦੀ ਏ।

ਕਵਿ ਉਧਮਪੁਰੀ ਗੀ ਅਪਨੀ ਪੀਡੁ ਦੀ ਅਨੁਭੂਤਿ ਸਰਵਵਾਪੀ ਸੇਈ ਹੋਂਦੀ ਏ ਅਰਥਾਤ् ਓਹ ਵਕਿਤ ਕੋਲਾ ਨਿਕਲਿਧੈ ਸਮਣਿ ਦਾ ਰੂਪ ਲੇਈ ਲੈਂਦੀ ਏ ਤਾਂ ਗੈ ਓਹ ਆਖਦਾ ਏ—

“ਅਜ ਬੀ ਗਰੀਬ ਨਾਂਗਾ, ਕਰਸਾਨ ਭੁਕਖਾ ਏ।
ਕੁਨ ਫਸਲ ਖਾਈ ਗੇਆ ਏ, ਖੇਤਰੈ ਖਡੀ॥।

(ਬਸਤੀ-ਬਸਤੀ ਸਫਾ 90)

ਕੀ ਜੇ ਅਜ਼ਜ ਬੀ ਸਮਾਜ ਚ ਗਰੀਬ-ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਰਸਾਨ ਦਾ ਕੁਸੈ ਤੇ ਕੁਸੈ ਰੂਪ ਚ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਹੋਆ ਕਰਦਾ ਏ ਇਸ ਲੇਈ ਕਵਿ ਦਾ ਇਸਦੇ ਬੁਢੁ ਪੀਡੁ ਭਰੋਚਾ ਆਕ੍ਰੋਸ਼ ਤੇ ਵਿਦ੍ਰੋਹ ਏ ਕੇਵਨਾ ਦੇ ਇਸ ਕਵਿ ਦਾ। ਦੂਏ ਪਾਸੈ ਕਵਿ ਗੀ ਅਜ਼ਜ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਔਸਤ ਮਾਹਨੁਏਂ ਦੇ ਸ਼ਵਾਰ੍ਥੀ ਰਖੇਇਧੇ ਗੀ ਮਸੂਸ ਕਰਿਧੈ ਬੀ ਪੀਡੁ ਦੀ ਅਨੁਭੂਤਿ ਹੋਨੀ ਏ ਜੇਹਡੀ ਉਸ ਦੀ ਪੀਡੁ ਦੇ ਦੁਏ ਪੈਹਲੂ ਗੀ ਤਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਏ—

“ਅਪਨੀ-ਅਪਨੀ ਭਾਰੀ ਲਭੈ।
ਕੁਨ ਜਾਨੈ ਏ ਪੀਡੁ ਪਰਾਈ॥।

(ਪੀਡੇ ਦੀ ਬਰਾਤ ਸਫਾ 25)

ਕਦੰ-ਕਦੰ ਏਕਾਂਤ ਖਿਨੋਂ ਚ ਕਵਿ ਪੀਡੁ ਗੀ ਬਡੀ ਸ਼ਿਦਤ ਕਨੈ ਮਸੂਸ ਕਰਦਾ ਏ। ਪਰ ਉਸਲੈ ਤਾਂਸੀ ਅਪਨੇ ਸਚੇ ਹਮਦਰਦ ਤੇ ਮਾਤਰ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇ ਸਜ਼ਜਨੇ-ਸਰਬਿਧੀਂਦੀ ਚੰਗੀ ਪਨਛਾਨ ਬੀ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਏ ਤੇ ਇਹੋ ਦੁਢਾ ਤੇ ਦੁਢਾ ਤੇ ਪਾਨੀ ਤੇ ਪਾਨੀ ਭਲੇਆਂ ਸਾਫ ਹੋਇਧੈ ਸਾਮਨੈ ਆਈ ਜਂਦਾ ਏ ਇਹਾਂ ਪੀਡੁ ਦਾ ਵਾਪਕ ਰੂਪ ਇਸ ਲੇਈ ਗੁਸ ਸ਼ੀਰਵਾਦ (blessing in disguise) ਬੀ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ—

‘ਭੇਤ ਹੇ ਜਿਨੇ ਸਾਰੇ ਖੁਲ੍ਲੇ,
ਅਤਥਰੁਂ ਬਲੰ ਤ੍ਰੋਡੀ ਢੁਲ੍ਲੇ।
ਬਦ ਬਖੀ ਇਚ ਕੋਈ ਨਿ ਅਪਨਾ,
ਦਿਨ ਜੋ ਬਦਲੇ ਧਾਰ ਬੀ ਭੁਲ੍ਲੇ।
ਕਿਰੀ ਗੇ ਰਿਸ਼ਟੇ-ਨਾਤੇ ਇਹਾਂ,
ਪਤਝਾਂਡੈਂ ਇਚ ਪਤਰ ਢੁਲ੍ਲੇ।
ਪੀਡੁ ਰਾਤਭਰ ਮਚ਼ਹਰੀ ਇਹਾਂ,
ਸਾਬ ਜਾਖੇਂ ਦੇ ਟਾਂਕੇ ਖੁਲ੍ਲੇ।

(ਪੀਡੇ ਦੀ ਬਰਾਤ ਸਫਾ 39)

ਕਵਿ ਦੇ ਅਨਦਰ ਸੈਹਨ ਸ਼ਕਿਤ ਤੇ ਧੀਰਜ ਦਾ ਸਿੱਧਮ ਇਨਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਅਪਨੀ ਪੀਡੁ ਗੀ ਜਨੇ ਤੇ ਉਸ ਤੁਧੁਰ ਕਾਬੂ ਪਾਨੇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਕਤ ਰਖਦਾ ਏ ਭਾਏ ਓਹ ਫ਼ਹੀ ਬੀ ਗਾਹੇ-ਬਗਾਹੇ ਅਪਨਾ ਰੰਗ ਤੇ ਕਰਿਸਮਾ ਦਸਦੀ ਗੈ ਰੋਂਹਦੀ ਏ—

“ਬਡੀ ਮੁਸ਼ਕਲੋਂ ਪੀਡੁ ਸੁਆਲੀ,
ਚੁਪ-ਚਪੀਤੇ ਬਿਟ-ਬਿਟ ਦਿਕਖੈ।

(ਤਾਂਏ ਸਫਾ-14)

ਪਰ ਕਦੰ-ਕਦੰ ਓਹ ਪੀਡੁ ਇਨੀ ਸ਼ਿਦਤ ਕਨੈ ਬੇ-ਕਾਬੂ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਏ ਜੇ ਕਵਿ ਉਸ

अगें हार जन मनी लैंदा ऐ-

‘जखै उपर जखम, कोई रफू करै कियां? कोई टल्ली पा कियां।

(चेतें दे सूरजमुखी-सफा 36)

पीड़ें-चुब्बैं सैंसें झूरें/दे थल्लै दबोई जंदा ऐ/रोम-रोम मेरा।

(किश कलियां तेरे नां, सफा-18)

पर इसदे बावजूद उधमपुरी हुंदा द्रिश्टीकोण आशावादी ते प्रगतिवादी होने करी ओह अनसम्भ पीड़ां ते दुख-कसाले दे जैहर पीयै बी शायद अपने अंदर दे शिवत्व गी जगाइयै नीलकण्ठ रूप होइयै जीन-जीने दी पूरी-पूरी ताहग गै नेई रखदा ऐ पर इक जबरदस्त सकत बी रखदा ऐ-

घुट-घुट करी/एह सारा जैहर/पीना ऐ-में अज्जें जीना ऐ/में अजें/हार जीना ऐ।

(चेतें दे सूरज मुखी - सफा-38)

हर पुनेआ मस्सेआ गी पुच्छै,
तेरा सालू कदूं धनोगी॥
अज्ज भाएं निं लोड़ ऐ मेरी।
कल्ल ते तुम्पी तुपदी होगी। (बस्ती-बस्ती, सफा-1)

कवि दे अंदर इस गल्ला दा बी पीड़ भरोचा शिकवा ऐ जे उन अपने लोके दे दर्द ते पीड़ें कनै पूरी सांझ कित्ती पर जिसलै उसदी बारी आई तां उस्सी सारे धोखा देई गे :-

‘में दर्द बंडाया सबनें दा,
पर खाल्ली अपनी झोली ऐ।
सब संगी साथी झूठे न,
ए जिंडडी ऐहमें रोली ऐ।’

(दिल दरया खाली-खाली सफा-11)

मेरी रौनकां बंडी लेइयां मित्तरें ते किश बखलें बी।

दुक्खें दी नेई होई भ्याली कदें नी मेरे भ्यालें च॥

(पीड़ें दी बरात, सफा 61)

कवि मित्तरें-दोस्तें, साक-सरबन्धियें गी परखने दे परेंत खीर इस्सै नतीजे पर पुजदा ऐ जे-ओह जानो जेकर मेरा कुसै साथ नेई दित्ता तां बी केह फिकर ऐ। उसदे कोल पीड़ा दा अनसंभ खजाना ऐ जेहड़ा उस्सी मसां-मसां ल'ब्बा हा इस लेई हून उसने ‘इस कनै गै पूरी चाल्ली समझौता करी लेदा ऐ ते ओह बी इस दे आस्तै ने ई कामधेनु बनी गेदी ऐ, जेहड़ी इस लेई हीरे-मोती बी बनी जंदी ऐ ते नोटें दी थ'ब्बा बी। ते फही उस्सी जदूं बी भुक्ख लगदी ऐ तां एह उसदे आस्तै भुज्जे दे छोलें आहला लेखा बनी जंदी ऐ :-

मसां-मसां एह ल'ब्बी पीड़,
मन डीठी में दब्बी पीड़॥
भुक्ख जदूं बी लगी बझोना,
छोलें साई चब्बी पीड़॥

(दिल दरया खाली खाली सफा-100)

असल च कवि उधमपुरी हुंदी पीड़ उंदे आस्तै नां कोई रोग ऐ ते नां गै उंदे कविकर्म च औने आहली रुकावट बल्के ओह ते उस कनै आत्मसात् होइयै उंदे कवि-कर्म आस्तै सैहयोगन जां उंदे कर्म दां हुनर जां कला बनी गेदी ऐ। इस्सै लेई ओह पीड़ गी कई बारी प्रतीकात्मक ढंग कनै बरतियै इक गजल दियें दाँ पंक्तियें च सोहनी मैहवाल जनेह प्रेमी जोड़े दी पूरी प्रेम कहानी समेटने दी कला दे माहर होने दा सबूत दिंदे न :-

चन्हां बिच्च डुब्बी ते कंधें चनोई।
तां आशकें दी एह कहानी लखोई॥ (पीड़ें दी बरात, सफा-71)

एह बी इक काबले तरीफ गल्ल ऐ जे पीड़ ते दर्द गी अपने जीवन दा सार मनियै कवि-कर्म दे पैंडे तैह करने आहले कवि उधमपुरी होर अपने हिरदे दे कुसै संवेदनशील भावुक कोने च रोमांस गी इयां सम्हाली रखदे न जियां गलाबै दी त्रिक्के कंडें आहली झाड़ी गलाबै दे कोमल-खूबसूरत फुल्लै गी बगैर कुसै किस्मै दी ओच लगने दे सांभी-सम्हाली रखदी ऐ। इस लेई एकांत भावुक खिनें च जिसलै अपनी प्रेमका चेतै आँदी ऐ तां उंदे हिरदे थमां कवता दे इयै-नेह पदें दा इक स्वतः स्फूर्त प्रवाह (a spontaneous flow) फुट्टी पौंदा ऐ :-

“रंग गलाबी तेरा चेहरा,
मस्त शबाबी तेरा चेहरा।

ओठ रसीले, नैन नशीले,
भला शराबी तेरा चेहरा।
त्रिम्बैं-त्रिम्बैं कुसनै घड़ेआ,
छैल कताबी तेरा चेहरा। (पीड़ें दी ब्रात, सफा-26)

ओ गीत मेरे/जिन्दे 'च तेरा /रूप ल 'बदा ऐ/ओ गीत मेरे/जिन्दे चा तेरी/बास औंदी
ऐ/ओ गीत मेरे जिन्दे च छलकदा ऐ/शलैपा-गुहाड़ तेरा (चेतें दे सूरज मुखी-सफा-29)

पर अस दिक्खनेआं जे इयै ने 'इयां रोमांटक कवतां कवि दे जबानी दी बरेसा
च रची दियां न। सन् 1999 च छपे दे गजल संग्रह “दिल दरया खाली-खाली”
च आइयै कवि उधमपुरी च असें गी बुजुर्गा (maturity) भाव नजर औन लगी पौंदा
की जे इस अवस्था च आइयै ओह बड़े संभले दे से 'ई होंदे न। गजल दा एह शेडर
इस तथ दा प्रमाण ऐ -

“इश्क प्यार दे दिन न थोड़े,
कु'न जानै केह होना कल। (सफा-33)”

स्पश्ट ऐ जे हून कवि संसार दी अमारता गी समझी गेदा ऐ इस्सै करी हून
उच्चे जीवन मुल्लें दी तपासा पासै लगी पेदा ऐ।

कवि दा इक होर मशहूर काव्य संग्रह “इक शैहर यादें दा” सन् 1979 गी
छपेआ हा। एह इन्ना मकबूल होआ हा जे साहित्य अकादमी दिल्ली ने इस्सी पुरस्कृत
करियै इसदा स्वेही मूल्यांकन किता हा। इसदे किश शेडर सूफियाना अंदाज दे बी न
ते भारती दर्शन दी अकासी बी करदे न। उदाहरण लई

“नां गै रात ऐ मेरी ते नां गै दिन बी मेरे,
पता निं कदूं मुकना ऐ सफर एह साहैं दा अपना। (सफा-20)”
कैसी ए जिंदगी एह मेरी कैसा एह धेरा ऐ।
घरा चले तां न्हेरा हा, पुज्जेआं घर तां न्हेरा ऐ। (-सफा 86)

जियां के पैहलें विस्तार कनै जिकर आई चुककेआ ऐ जे कवि उधमपुरी बेदना
दा कवि ऐ, इस लेई बेदना ते दर्द दा जिकर ओह चूंके अपनी हर रचना च करदा
ऐ, इस लेई “इक शैहर यादें दा” कविता संग्रह बी इस पैहलू दा अपवाद कियां
होई सकदा ऐ। कवि इस शैहर च अपने गम ते दर्द दा चित्रण करदे होई आखदा
ऐ जे ओह ते मेरे रोम-रोम च अचरी-बिचरी गेदा ऐ -

“गम बाबस्ता हे मेरे रोम-रोम कनै,
में उंदे स्हरै पलदा-मठोंदा रेहा।” (-सफा-66)

पर कवि बाबजूद गम दे अत्थरुएं रोंदे होई बी अपने गम जां पीड़ गी अपने
अन्दर गै पचांदा किश नेई बोलदा ऐ ते अपने कर्तव्य-पालन दे रस्ते पर बदस्तूर
गामजन राँहदा ऐ -

“अक्षिं च अत्थरुं ते ओंठें प चुप्पी,
अस सब्बे अपने बादे नभाई चलेआं॥(सफा-70)”

जियां के पैहलें बी जिकर कित्ता जाई चुकके दा ऐ जे- कवि उधमपुरी हुंदी
रचना ‘चाननी’ ढोगरी दा इक नेहा लघु काव्य ऐ जिसदे उपर हिन्दी दे युगप्रवर्तक
कवि जयशंकर प्रसाद दे लघुकाव्य ‘अश्रु’ दा स्पश्ट प्रभाव से 'ई होंदा ऐ। 400 पक्तियें
दे इस लघु काव्य च कथ्य सिर्फ ‘चाननी’ ते उसदे नेकां रूपें दी काव्यमयी व्याख्या
ऐ। कवि उंदा बर्णन रूपक, बिम्ब योजना ते केई प्रतीके दे माध्यम कनै करदा ऐ।
जित्थे इस लघुकाव्य दे पदें च कवता दा स्वतः स्फूर्त प्रवाह नजर औंदा ऐ उत्थें भावें
दी गम्भीरता ते चित्रात्मक शैली बी बड़ी खूबसूरती कनै सामनै औंदी ऐ। इस रचना
च कवि ने सच्चे-मुच्चे गै अपना इक बक्खरा गै रूप दस्ते दा ऐ। की जे ढोगरी
बिच एह इक नर्मी विधा दी रचना ऐं। इस्सै लई जेकर इस्सी बी अस प्रसाद दे
छायावादी लघुकाव्य अश्रु आहला लेखा इक छायावादी रचना गै मन्नी लैचै तां बी
कोई अतिशयोक्ति नेई होग। लेख दे विस्तार दे डर कनै ‘चाननी चा इक दो उदाहरण
उद्धृत करियै इस लेख गी आगैं बधानेआं :-

“गासै दी तूं बासनी, फी कैसी औना तूं।

गर्व भरोची लभनी, बड़डे धरे दी नूंह -(सफा-12)”

× × × ×
बसन्ती तेरा चोलड़ा, बसन्ती तेरा रूप।

आपें जे तूं बसन्त रितु, दिक्खैं कुंन सरूप॥ - (सफा-28)

× × × ×
कैसी निर्मल चाननी, करदी सुच्चा दान।

बुरा-भला नेई जानदी, सारै इक समान॥ (सफा-74)

इनें उदाहरणें कोला स्पश्ट होई जंदा जे चाननी च भाव प्रक्षब दी गै प्रधानता
ऐ ते प्रतीक विधान ते बिम्ब योजना बड़े सभावक रूप च चाननी काव्य दा शंगार

बनियै इसदी खूबसूरती गी चार चन लांदे न।

कवि उधमपुरी होरें जदूं सन् 1985 च अपने महाकाव्य 'जितो' गी प्रकाशत कित्ता हा तां इसदा दुग्गर समाज च बडा सुआगत होआ हा। इ'स्सी डोगरी दा पैहला महाकाव्य दा गौरव प्राप्त होने करी, इसदा नायक दुग्गर दा अमर शहीद बावा जितो होने करी ते इसदी नमीं काव्य तकनीक ते भाशा दी खूबसूरत रवानगी होने करी इ'स्सी समालोचकें डोगरी काव्य साहित्य च इक मील पथर दी संज्ञा दिती ही। एह सच्च ऐ जे डोगरी दे इक होर होनहार कवि प्रकाश प्रेमी होरें बी उस्सै बै रै अपने महाकाव्य-बेद्दन धरती दी" रचना गी बी प्रकाशत कित्ता हा पर चूके 'जितो' 'बेद्दन धरती दी' कोला त्रै म्हीने पैहले पाठके दे हथ्य आई गेआ हा, इस लेर्ई उ'स्सैगी डोगरी काव्य साहित्य दा पैहला महाकाव्य मन्ननेअं। इसदी काव्यकला, नमीं तकनीक कथ्य ते बिशेवस्तु कन्नै पूरा-पूरा न्यां०, अमर शहीद बावा जितो दे अति संवेदनशील जीवन-प्रसंगें दा बडी संजीदगी कन्नै बर्णन बगैर बशेशताएं दे कारण गै इस्सी जम्मू कश्मीर कल्चरल अकैडमी ने पुरस्कृत कित्ता हा।

रियासी दे कोल ग्हार ग्रां कोला मजबूर होइयै अपनी धी बुआ कौड़ी कन्नै हिजरत करदे मौकै बावा जितो दी मानसक अवस्था दा कवि मनोविज्ञानक बर्णन करदे होई आखदा ऐ -

इस ममता ने ममता मुक्की, चुक्केआ हिरख पराना।
होई गेआ ऐ देस पराया लगेआ सब बगाना॥-(सफा117)

× × ×

इस थाहा दी व्हा बी बदली, बदलेआ इत्थें पानी।
चेते दे सब नाते रेही गे, मुक्की कत्थ परानी॥ (उ'ऐ-117)

जिसलै सामे चक आइयै बावा जितो ने इक बंजर जमीना च खूब मैहनत करियै कनक पैदा कित्ती पर जिसलै जगीरदारै दे (वीर सिंह दे) ऐहलकार उसदे खलाड़े च पेदे पूरे ढेरै उप्पर गै कब्जा करनै आस्तै त्यार होई जंदे न तां उस ना बरदाशत बेन्याई दे बरुद्ध जितो करलाई उठदा ऐ -

अक्खीं बिच्च हे मकदे लोरे, चढ़ेआ मूँह जलाल।
दाना बी इक छूहै कोई, कुसदी अज्ज मजाल (सफा-202)

जितो दे उस रूप गी दिक्खियै उत्थें आई खड़ोते दे जगीरदारै दे करिदे दे सपाही बिंद डरदे ज़रूर न पर मालकै दे हुक्म दी तमील करने आस्तै जिसलै बजिद

गै होई जंदे न, ते दाने दी छट्टां भरन लगी पौंदे न। उसलै जितो अपना कटारा बाहर कडिफ्यै शेरें आहला लेखा गर्जन लगी पौंदा ऐ -

रोह अंगारे लट-लट बलदे, लहु बुआले खंदा।
इक बक्खी सब भाई खड़ोते, आगै कोई नि जंदा।
पाड़ी-चीरी स'ब्बै छट्टां, लाया नाजै ढेर।
लेर्ई कटारा जितो फिरदा, अश्कै बिम्बलै शेर।
सच्च दे अज्ज कलेजे कम्बे, गेई तां चुप्पी छाई।
फुसर-फुसर तां करन लगे न, रलियै सब सपाही। (उ'ऐ सफा-208)

पर खीर जिसलै जितो दी उने अत्याचारियें अगैं कोई पेश नेई चलदी ऐ तां ओह अपना कटारा अपने ढिडू च खोहबी दिंदा ऐ ते उसदे चा निकली लहुए दी धार सारी कनका गी लहुलुहान करी दिंदी ऐ। कवि उस भेंकर ते दर्दनाक दक्ख दा बर्णन करदे होई शब्द चित्तर पेश करी दिंदा ऐ -

मेरा लहु ते सूहा मैहतेआ, तेरी रत्त ऐ-चिट्टी।
दिना तुक्की रत्त रलाई, खायां कनक निं रुक्खी।
कनक लेर्ई मत्थे नै लाई, चुम्मेआ तेज कटारा।
त्राहियै नस्सेआ वीर सिंह ते, सपाही छप्पेआ धारा। (उ'ऐ सफा-208)

मां दुर्गा दा नां ध्याई खाई कटारा मरेआ,
इक बारी फी दिक्खो लोको, इसा सूली चढ़ेआ।
बिच्च खलाड़े जितो तड़फै, गेई कनक रंगोई,
फी इक बारी सुच्चे लहुऐ, धरत गेई चतरोई॥ (उ'ऐ सफा-209)

कवि उधमपुरी ने इस काव्य च काव्य शास्त्र दे सिद्धान्तें कोला बिंद हटियै शिल्प विधान ते शैली अपनाई दी ऐ। महाकाव्य दे हर सर्ग दे अन्त च छन्द बदली जंदा ऐ जद के जितो महाकाव्य च शुरू कोला लेर्ईयै खीर तक इकै छंद चलदा ऐ। काव्य शास्त्र दे सिद्धान्त दे मताबक महाकाव्य च जां शृंगार ते जां वीर रस गै प्रधान रस होंदा ऐ जद के बाकी अंग अर्थात् रस गौण रूप च बरते जंदे न। जितो च कवि करुण ते वीर रस दौनीं गी कने-कने चलांदा ऐ। काव्य च कुतै-कुतै प्रतीक विधान ते बिम्ब योजना बी बड़ी खूबसूरती कन्नै आई दी ऐ। पूरे काव्य च भाव पक्ख दी प्रधानता होने करी इक स्वतः स्फूर्त प्रवाह (Spontaneity) ऐ। भाएं कला पक्ख बी पिच्छे-पिच्छे चलदा ऐ। भाशा सरोखड़ ते ठेठ डोगरी ऐ।

एह इक तथ ऐ जे समाजक क्रांति दै बारै च उ'ऐ कवि जां लेखक सौची सकदा ऐ जिन आपूं दुख तकलीफां, पीड़ां, प्रताड़नां ते अपने गै लोकें कोला उपेक्षा भाव दियां पीड़ां झल्ली दियां होन ते पही अपने उस भोगे दे यथार्थ गी समाजक यथार्थ बिच्च खपाए दा होऐ। पिछले पैराग्राफें च कित्ती दी चर्चा दी लोई च कवि उधमपुरी इस कसौटी उपर पूरी चाल्ली खरा उतरदा ऐ। ओह तां गै - “इक क्रांति इक रुमाल” शीर्षक आली अपनी कवता च समाजक क्रांति दी पैरोकारी करने दी सकत रखदा ऐ -

दिया दान नेई मंगना/भिक्ख नेई लैनी/रुटी नेई मंगनी/ओ मेरा हक्क ऐ/मेरा हिस्सा.../में अपना हिस्सा/चोरन निं देना/बगावत/हां, बगावत गै/अज मेरा नारा ऐ।

(किश कलियां तेरे नां सफा-27)

कवि पखंडवाद झूठ ते छल-छिद्रदर दा सख्त बरोधी ऐ ते सचाई दा पक्ख-पाती ऐ-

-सच्चै गी तूं सच्च गलाड हां,

खोहल मर्हक्खे, तुआर नकाव। (किश कलियां तेरे नां सफा-28)

कवि उधमपुरी ने एह गल्ल बड़े फखर कन्नै आखी दी ऐ जे इतिहास दे ब'र्के फरोलियै दिखचै तां असेंगी कुतै बी डोगरें दी नां ते कोई बुजदिली आह्ली मसाल मिलदी ऐ ते नां गै कुसै बदनामी आहले कारनामे दी -

“इतिहास दे ब'र्के फरोल डोगरें दी बीरता,
बुजदिली दी इक बी घटना, मसाल दे” (पीड़े दी ब्रात, सफा-60)

‘गीत गंगा’ कवि दा भक्ति भाव भरोचे गीतें दा संग्रहै हे। केइयें गीतें च भक्ति ते ज्ञान दा मिश्रत रूप बी मिलदा ऐ। किश गीतें उपर कबीर-वाद दा स्पश्ट प्रभाव लभदा ऐ। इस रचना दी भूमका च डॉ. चम्पा होर लिखदियां न जे इस संग्रहै दे किश गीतें उपर सूफीमत दा प्रभाव ऐ। पर में डॉ. चम्पा हुंदे मत कन्नै सैहमत नेई आं की जे सन्त कबीर जिसलै एह आखदा ऐ -

“लाली मेरे लाल की जित देखूं तित लाल।

लाली देखन मैं गई, मैं भी हो गई लाल॥”

एह तथ स्पश्ट होई जंदा ऐ जे कबीरबाद आत्मा गी प्रेमका ते उस ब्रह्म गी प्रेमी मनदा ऐ। इस थमां उल्ट सूफी मत आहले आत्मा गी प्रेमी ते परमात्मा गी प्रेमका

दे रूप च चित्रत करदे न। प्रसिद्ध सूफी कवि मलिक मोहम्मद जायसी दा महाकाव्य पद्मावत इस तथ दा प्रमाण ऐ। पद्मावत दा नायक राजा रत्न सेन आत्मा दा प्रतीक ऐ जद के उसदी प्रेमका रानी पद्मावती परमात्मा दा प्रतीक ऐ।

कबीर आहला लेखा कवि उधमपुरी दी आत्मा बी प्रेमका दे रूप च अपने प्रेमी प्रभु दे अग्गै प्रार्थना करदे होई आखदी ऐ जे हे मेरे स्वामी, बावजूद नेके दोशें दे मिगी अपनी शरणी च लेइयै मेरा उद्घार करो। मेरे च भाएं कोई बी गुण नेई ऐ तां बी में तुंदी गै आं। इस लेई मिगी अपने अलिङ्गन च लेई लैओ-

लेई लो अपनी बाह्में अन्दर, नां कोई रूप ना गुण ऐ कोई।

नां गै मेरी उज्जल काया, फी बी अडेओ तुंदी होई।

देओ हां मेरा बेड़ा तारी, किन्ने ब्रारी अर्ज गुजारी। (गीत गंगा, सफा-71)

“रौहना अजै दी रात असें, आया स्नेह कैंते दा, पुट्ठो झुंड दनाक, मैं इक ऐसी बदली, जोगी गे परदेस ते मन चप्पू, तन मछुआ मेरा” बगैरा कवतां इस्सै श्रेणी च औंदियां न।

अस दिक्खनेआं जे कवि अग्गै चलियै भक्ति थमां ग्यान पास्सै बधी जंदा ऐ-

“चादर जेकर कोरी चिट्ठी,

फही झूठे सब पूजा जाप। (दिल दरया खाली-खाली-सफा-52)

गजल दे इस शेऊर उपर हिन्दी दी प्रसिद्ध कवयित्री महादेवी वर्मा दी रहस्यवादी कविता दे इस बन्द दा स्पश्ट प्रभाव ऐ -

“क्या पूजा क्या अर्पण रे

उस असीम का सुन्दर मन्दिर

मेरा लघुतम जीवन रे।”

एह बी इक सर्वमान्य तथ ऐ जे अस उस कवि जां लेखक गी गै प्रतिनिधि कवि जां लेखक मन्नने आं जिसदे च युग-वोध दी पूरी-पूरी क्षमता होऐ। इस्थें उधमपुरी हुंदी ताजा तरीन रचना दिल दरया खाली-खाली च आतंकवाद दे संदर्भ च रची दियें गजलें दे किश शेऊर प्रस्तुत करियै कवि दी युगवोध दी जागरूक क्षमता दे बारे च स्पश्ट कित्ता जंदा ऐ। वर्तमान समें च जिसलै आतंकबाद दे राक्षस ने लगभग सारी दुनिया गी पूरी चाल्ली त्रस्त करियै तड़फाट च पाई दित्ते दा ऐ ते पही साढ़ी

ਰियास्ती गी ते मानो आतंकवादी राखस ने अपने खूनी पञ्जे कनै गै पकड़ी लेदा ऐ, उसलै युगवोध दे प्रति चतन कवि उधमपुरी जनेहा कवि कियां चुप्प रेही सकदा ऐ? ओह समाज गी आतंकवाद दे प्रति सचेत करदे होई अमन दा बास्ता दिंदा आखदा ऐ -

जीन देओ हुन मानवता गी,
नेई बरूदी फसलां राहो।
खून खराबा बंजर धरती,
कोई अमन पनीरी लाओ। (दिल दरया खाली खाली सफा-94)

उपर दिते दे सर्वेक्खन कोला एह स्पश्ट होई जंदा ऐ जे कवि उधमपुरी डोगरी दा इक नेहा संवेदनशील कवि ऐ जिसदी कवता च बिशें दी विविधता ते नमांपन, कवता दा नोखा सन्हाकड़ा गुहाड़, ते त्रिक्खापन, हिरदे स्पर्शी भावें दी मुग्धता बिशें दे मताबक बिम्ब-योजना, वेदना ते दर्द दा केइयें रूपें च चित्रण, रोमांस, भक्ति ते अध्यात्म दा वेदान्ती ते कबीर पंथी रूप, देशभक्ति, ते दुग्गर ते डोगरी कनै अनसंभ प्यार, प्राकृतक घटकें च छायावादी रूप दे शब्द चित्र तुआरने दी तांहग बगैरा नेकां रूप लंबदे न।